

บทที่ 5

สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดินของหมอดินอาสาประจำตำบลในพื้นที่ของสำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 9 โดยมีสรุปผลการวิจัย การอภิปรายผลและข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. สรุปการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดินของหมอดินอาสาประจำตำบล ในพื้นที่ของสำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 9 มีวัตถุประสงค์ สมมติฐาน วิธีดำเนินการและผลการวิจัย ดังนี้

1.1 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.1.1 เพื่อศึกษาปัจจัยทางสังคม เศรษฐกิจ และปัจจัยทางการปฏิบัติงานของหมอดินอาสาประจำตำบล

1.1.2 เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดินของหมอดินอาสาประจำตำบล

1.1.3 เพื่อศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดินของหมอดินอาสาประจำตำบล

1.1.4 เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดินของหมอดินอาสาประจำตำบล

1.2 สมมติฐานการวิจัย

ปัจจัยทางสังคม ปัจจัยทางเศรษฐกิจ และปัจจัยทางการปฏิบัติงานของหมอดินอาสาประจำตำบลอย่างน้อย 1 ปัจจัย มีความเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดิน

1.3 วิธีดำเนินการวิจัย

1.3.1 ประชากร

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ หมอคนอาสาประจำตำบล ในเขตพื้นที่สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 9 รวม 5 จังหวัด จำนวน 424 ราย

1.3.2 ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

ขนาดกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ มีจำนวน 114 ราย คิดเป็นร้อยละ 26.88 ของประชากรที่ใช้ในการวิจัยทั้งหมด ซึ่งใช้สูตรในการคำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างของทาโรยามาเน่ โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.08 กำหนดขนาดตัวอย่างในแต่ละจังหวัดตามจำนวนร้อยละของตัวอย่าง คือ ประมาณร้อยละ 26 ของแต่ละจังหวัด จากนั้นจึงใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (simple random sampling) ให้ได้จำนวนตัวอย่างตามที่กำหนด

1.3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและคุณภาพของเครื่องมือการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้แบบสัมภาษณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ และขอรับคำแนะนำหรือข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประเด็นหรือข้อความที่ควรเพิ่มเติมหรือแก้ไข และตรวจสอบความเชื่อถือได้ (reliability) โดยการนำไปสัมภาษณ์หมอคนอาสาประจำตำบลที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 20 ราย จากนั้นนำมาวิเคราะห์ทางสถิติเพื่อหาค่า reliability coefficients ผลปรากฏว่าแบบสัมภาษณ์มีค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา (Cronbach's alpha) คือ แห้งและระดับความรู้ด้านการพัฒนาที่ดินที่ได้รับเพิ่มเติม เท่ากับ 0.9432 แรงจูงใจในการมีส่วนร่วมดำเนินงานพัฒนาที่ดิน เท่ากับ 0.9500 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดิน เท่ากับ 0.9680 ปัญหาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดิน เท่ากับ 0.9723 และ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับระดับความต้องการได้รับการสนับสนุนในการดำเนินงานพัฒนาที่ดิน เท่ากับ 0.9223

1.3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยขอความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่หน่วยพัฒนาที่ดินในพื้นที่ โดยชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย พร้อมทั้งอธิบายแบบสัมภาษณ์ แล้วดำเนินการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล ตามเป้าหมายที่กำหนด 114 ราย

1.3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีทางสถิติโดยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป เป็นเครื่องมือ สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล มีดังนี้

1) การวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยทางสังคม เศรษฐกิจ และปัจจัยทางการปฏิบัติงาน โดย การแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

2) การวิเคราะห์ข้อมูลแหล่งและระดับความรู้ที่ได้รับเพิ่มเติม ระดับแรงงใจในการมีส่วนร่วม ระดับการมีส่วนร่วม ระดับปัญหาและระดับความต้องการ โดยการแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการจัดระดับ

3) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดินของหมอดินอาสาประจำตำบล โดยใช้การวิเคราะห์ถดถอยพหุ (multiple regression analysis)

1.4 ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดิน ของหมอดินอาสาประจำตำบลในพื้นที่ของสำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 9 สรุปผลการวิจัย ดังนี้

1.4.1 ปัจจัยพื้นฐานของหมอดินอาสาประจำตำบล

1) ปัจจัยทางสังคมของหมอดินอาสาประจำตำบล พบว่าหมอดินอาสาประจำตำบล มีอายุเฉลี่ย 51.61 ปี ส่วนใหญ่จบการศึกษาชั้นประถมศึกษา สถานภาพสมรสแล้ว มีภูมิลำเนาอยู่ในท้องถิ่นนั้น จำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4.22 คน มีตำแหน่งทางสังคมส่วนมากเป็นสมาชิกกลุ่มลูกค้าธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

2) ปัจจัยทางเศรษฐกิจของหมอดินอาสาประจำตำบล พบว่าหมอดินอาสาประจำตำบล มีพื้นที่ทำการเกษตรเฉลี่ย 31.46 ไร่ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหลัก คือ ทำนา อาชีพรองคือรับจ้าง จำนวนแรงงานในการประกอบอาชีพด้านการเกษตร เฉลี่ย 3.45 คน โดยมีรายได้ของครัวเรือนในรอบปีที่ผ่านมาเฉลี่ย 171, 259.43 บาท รายจ่ายของครัวเรือนในรอบปีที่ผ่านมาเฉลี่ย 108, 733.14บาท การเป็นหนี้สินพบว่ามีหนี้สิน 79 ราย เฉลี่ยรายละ 126, 392.41 บาท หมอดินอาสาประจำตำบล ร้อยละ 98.2 มียานพาหนะในการดำเนินงาน

3) ปัจจัยทางการปฏิบัติงานของหมอดินอาสาประจำตำบล

(1) การดำเนินงานพัฒนาที่ดินของหมอดินอาสาประจำตำบล พบว่าวิธีการเข้ามาเป็นหมอดินอาสาประจำตำบลส่วนใหญ่สมัครเข้ามาเองและหมอดินอาสาประจำหมู่บ้านเป็นผู้คัดเลือก ระยะเวลาที่ปฏิบัติหน้าที่หมอดินอาสาเริ่มปฏิบัติงานครั้งแรกจนถึงปัจจุบัน มีระยะเวลาเฉลี่ย 5.42 ปี ทำให้มีประสบการณ์ด้านการปรับปรุงบำรุงดิน โดยใช้ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยพืชสด และการอนุรักษ์ดินและน้ำโดยใช้หญ้าแฝก เฉลี่ย 5.42 ปี หมอดินอาสาประจำตำบลเกือบทั้งหมดมีการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการผลิตปุ๋ยอินทรีย์น้ำ ปุ๋ยหมัก และสมุนไพรไล่แมลง และได้รับมอบหมายจากเจ้าหน้าที่สถานีพัฒนาที่ดินให้ปฏิบัติงาน ติดต่อประสานงานด้านการพัฒนาที่ดิน นอกจากนั้นยังได้รับการสนับสนุนจากสถานีพัฒนาที่ดิน โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์สารเร่ง พด. และเชื้อหมอดินอาสา

ประจำตำบล ส่วนใหญ่หมอดินอาสาประจำตำบลเคยเข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรอื่นเพิ่มเติม นอกเหนือจากหลักสูตรการพัฒนาหมอดินอาสาประจำตำบลที่จัดขึ้นทุกปี

(2) แหล่งและระดับความรู้ด้านการพัฒนาที่ดินที่ได้รับเพิ่มเติมนอกเหนือจากการฝึกอบรม พบว่า หมอดินอาสาประจำตำบลส่วนใหญ่ ได้รับความรู้ด้านการพัฒนาที่ดินเพิ่มเติม จาก 7 แหล่ง โดยระดับมากจากเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ระดับปานกลางจาก วิทยุ/โทรทัศน์ เอกสารทางราชการ การประชุมประชาคม ผู้นำชุมชน และเพื่อนบ้าน โดยแหล่งเรียนรู้ที่ทำให้มีระดับความรู้เพิ่มเติมในระดับน้อยคือจากหนังสือพิมพ์

(3) ความรู้ด้านการพัฒนาที่ดินของหมอดินอาสาประจำตำบล พบว่าประเด็นความรู้ที่หมอดินอาสาประจำตำบลตอบถูกเป็นจำนวนมาก ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับวิธีการใช้ปุ๋ยพืชสดเพื่อปรับปรุงบำรุงดิน การป้องกันการชะล้างพังทลายของดินด้วยการปลูกหญ้าแฝก วิธีการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำ ส่วนประเด็นความรู้ของหมอดินอาสาประจำตำบลที่ตอบถูกจำนวนน้อย ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการเก็บตัวอย่างดินเพื่อนำมาวิเคราะห์ การใช้สารเร่ง พด.7 ในการผลิตสมุนไพรไล่แมลง และการใช้สารเร่ง พด.2 เพื่อผลิตปุ๋ยอินทรีย์น้ำ

(4) แรงจูงใจในการมีส่วนร่วมดำเนินงานพัฒนาที่ดินของหมอดินอาสาประจำตำบล พบว่า โดยภาพรวมหมอดินอาสาประจำตำบล มีแรงจูงใจระดับเห็นด้วยอย่างยิ่งต่อการมีส่วนร่วมดำเนินงานพัฒนาที่ดินในภาพรวมและประเด็นย่อยรวม 8 ประเด็น ได้แก่ ความภูมิใจที่ได้เข้ามาทำหน้าที่ การมีโอกาสพัฒนาตนเอง การได้รับยกย่องจากเกษตรกรว่าหมอดินอาสาเป็นผู้ใจดีมีเมตตาและเป็นผู้เสียสละ ความสุขที่ได้อาสาเข้ามาเป็นหมอดินประจำตำบล เมื่อมีปัญหาอุปสรรคจากการปฏิบัติงานด้านการพัฒนาที่ดินมักได้รับความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่หน่วยพัฒนาที่ดินเป็นประจำ การเป็นตัวเชื่อมให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างหมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน เกษตรกรและเจ้าหน้าที่ การได้รับความช่วยเหลือและสนับสนุนการปฏิบัติงานเป็นอย่างดีจากเพื่อนหมอดินอาสา และการเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการนำเสนอข้อมูลปัญหาทรัพยากรดินและน้ำของตำบล สามารถวางแผนแก้ปัญหาพร้อมกับชุมชนได้ สำหรับแรงจูงใจระดับเห็นด้วย คือมีผลประโยชน์ตอบแทนคุ้มค่ากับงานที่ทำ

1.4.2 ระดับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดินของหมอดินอาสาประจำตำบล พบว่าหมอดินอาสาประจำตำบลมีความคิดเห็นในการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดินในภาพรวม ระดับปานกลาง และระดับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานใน 8 ประเด็นหลัก พบว่า

1) ด้านการประสานงานและประชาสัมพันธ์ หมอดินอาสาประจำตำบลมีความคิดเห็นในการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในระดับมาก 3 ประเด็น ได้แก่ การติดต่อนัดหมาย

กับหมอดินอาสาประจำหมู่บ้านและเกษตรกรเพื่อมารับการบริการด้านการพัฒนาที่ดิน การแจ้งข่าวความเคลื่อนไหวในกิจกรรมการพัฒนาที่ดิน และการแจกเอกสารแผ่นพับด้านวิชาการ ทั้งนี้ในภาพรวมหมอดินอาสาประจำตำบลมีความคิดเห็นในการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้านการประสานงานและประชาสัมพันธ์ ในระดับมาก

2) **ด้านการรวบรวมปัญหาและความต้องการของเกษตรกร** หมอดินอาสาประจำตำบลมีความคิดเห็นในการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในระดับปานกลาง 3 ประเด็น ได้แก่ การสำรวจข้อมูล ปัญหา และความต้องการของเกษตรกร การจัดลำดับปัญหาและความต้องการของเกษตรกร และการนำเสนอข้อมูลปัญหาทรัพยากรดินและน้ำของตำบล ทั้งนี้ในภาพรวมหมอดินอาสาประจำตำบลมีความคิดเห็นในการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้านการรวบรวมปัญหาและความต้องการของเกษตรกรในระดับปานกลาง

3) **ด้านการถ่ายทอดความรู้ด้านการพัฒนาที่ดิน** หมอดินอาสาประจำตำบลมีความคิดเห็นในการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในระดับปานกลาง 4 ประเด็น ได้แก่ การแนะนำวิธีการแก้ไขปัญหาดินในตำบล การแนะนำการใช้ประโยชน์ที่ดินในการปลูกพืชตามความเหมาะสมของดิน การถ่ายทอดความรู้โดยผ่านสื่อต่าง ๆ และหออกรายข่าว และการถ่ายทอดความรู้โดยการเป็นวิทยากร การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานระดับมาก 1 ประเด็น คือ การสาธิตต่างๆ ด้านการพัฒนาที่ดิน ทั้งนี้ในภาพรวมหมอดินอาสาประจำตำบลมีความคิดเห็นในการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้านการถ่ายทอดความรู้ด้านการพัฒนาที่ดินในระดับปานกลาง

4) **ด้านการเป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดินประจำศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล** หมอดินอาสาประจำตำบลมีความคิดเห็นในการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในระดับมาก 1 ประเด็น คือ การประสานงานระหว่างหน่วยงานในตำบลและสถานีพัฒนาที่ดิน การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในระดับปานกลาง 3 ประเด็น ได้แก่ การถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับข้อมูลดินในตำบล การบริหารจัดการเกี่ยวกับทรัพยากรที่ดินในตำบล และการจัดทำแผนพัฒนาทรัพยากรดินระดับตำบลร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ในภาพรวมหมอดินอาสาประจำตำบลมีความคิดเห็นในการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้านการเป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดินประจำศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ในระดับปานกลาง

5) **ด้านการจัดทำศูนย์บริการงานพัฒนาที่ดินประจำตำบล** หมอดินอาสาประจำตำบลมีความคิดเห็นในการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในระดับมาก 4 ประเด็น ได้แก่ การประชาสัมพันธ์ ให้เกษตรกรมารับบริการด้านงานพัฒนาที่ดิน ณ ศูนย์บริการงานพัฒนาที่ดิน การให้บริการด้านข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น เอกสาร แผ่นพับ การให้คำแนะนำ แก้ไขจัดการทรัพยากรดินตามสภาพปัญหา และการบริการแจกจ่ายวัสดุการเกษตรด้านการพัฒนา

ที่ดิน เช่น สารเร่ง พด.1-7 ทั้งนี้ในภาพรวมหมอดินอาสาประจำตำบลมีความคิดเห็นในการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้านการจัดทำศูนย์บริการงานพัฒนาที่ดินประจำตำบล ในระดับมาก

6) ด้านการปฏิบัติงานคลินิกดินเคลื่อนที่ หมอดินอาสาประจำตำบล มีความคิดเห็นในการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในระดับมาก 2 ประเด็น ได้แก่ การประชาสัมพันธ์ เกี่ยวกับวิธีการเก็บตัวอย่างดิน และการสนับสนุนวัสดุการเกษตรเพื่อการพัฒนาที่ดินแก่เกษตรกร ทั้งนี้ในภาพรวมหมอดินอาสาประจำตำบลมีความคิดเห็นในการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้านการปฏิบัติงานคลินิกดินเคลื่อนที่ ในระดับปานกลาง

7) ด้านการจัดทำแปลงสาธิตจุดเรียนรู้การพัฒนาที่ดินประจำตำบล หมอดินอาสาประจำตำบล มีส่วนร่วมในการดำเนินงานในระดับมาก 4 ประเด็น ได้แก่ การสาธิตการผลิต และการใช้ปุ๋ยหมัก การสาธิตการใช้ปุ๋ยพืชสด การสาธิตการผลิตและการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำ และการสาธิตการไถกลบตอซังหลังเก็บเกี่ยว ทั้งนี้ในภาพรวมหมอดินอาสาประจำตำบลมีความคิดเห็นในการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้านการจัดทำแปลงสาธิตจุดเรียนรู้การพัฒนาที่ดินประจำตำบล ในระดับมาก

8) ด้านการรายงานผลการปฏิบัติงาน หมอดินอาสาประจำตำบลมีความคิดเห็นในการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในระดับปานกลาง 3 ประเด็น ได้แก่ การรายงานผลการปฏิบัติงานของหมอดินอาสาประจำตำบลแก่สถานีพัฒนาที่ดิน การส่งรายชื่อเกษตรกรที่ขอรับการสนับสนุนจากกรมพัฒนาที่ดินตามแบบฟอร์มคืนให้กับสถานีพัฒนาที่ดิน และการเดินทางมาติดต่อราชการที่สถานีพัฒนาที่ดิน ทั้งนี้ในภาพรวมหมอดินอาสาประจำตำบลมีความคิดเห็นในการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้านการรายงานผลการปฏิบัติงาน ในระดับปานกลาง

1.4.3 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดินของหมอดินอาสาประจำตำบล ผลการทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร พบว่า

1) รายได้ของครัวเรือน มีความเกี่ยวข้องในเชิงบวกกับการมีส่วนร่วมในภาพรวม ด้านการประสานงานและการประชาสัมพันธ์ และด้านการเป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดินประจำศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล นั่นคือถ้ารายได้ครัวเรือนเพิ่มขึ้นทำให้การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดินของหมอดินอาสาประจำตำบลเพิ่มขึ้นตามไปด้วยในภาพรวม ด้านการประสานงานและการประชาสัมพันธ์ และด้านการเป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดินประจำศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

2) ภาระหนี้สิน มีความเกี่ยวข้องในเชิงบวกกับการมีส่วนร่วมในภาพรวม ด้านการรวบรวมปัญหาและความต้องการของเกษตรกร ด้านการจัดทำศูนย์บริการงานพัฒนาที่ดิน

ประจำตำบล ด้านการปฏิบัติงานคลินิกเคลื่อนที่ และด้านการรายงานผลการปฏิบัติงาน นั่นคือถ้าภาระหนี้สินเพิ่มขึ้นทำให้การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดินของหมอดินอาสาประจำตำบลลดลงในภาพรวม ด้านการรวบรวมปัญหาและความต้องการของเกษตรกร ด้านการจัดทำศูนย์บริการงานพัฒนาที่ดินประจำตำบล ด้านการปฏิบัติงานคลินิกเคลื่อนที่ และด้านการรายงานผลการปฏิบัติงาน

3) *ระยะเวลาในการปฏิบัติหน้าที่หมอดินอาสา* มีความเกี่ยวข้องในเชิงลบกับการมีส่วนร่วมด้านการรวบรวมปัญหาและความต้องการของเกษตรกร นั่นคือถ้าระยะเวลาในการปฏิบัติหน้าที่ของหมอดินอาสาเพิ่มขึ้นทำให้การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดินของหมอดินอาสาประจำตำบลลดลงในด้านการรวบรวมปัญหาและความต้องการของเกษตรกร

4) *แหล่งและระดับความรู้ที่ได้รับเพิ่มเติมนอกเหนือจากการฝึกอบรม* มีความเกี่ยวข้องในเชิงบวกกับการมีส่วนร่วมในภาพรวม ด้านการประสานงานและการประชาสัมพันธ์ ด้านการรวบรวมปัญหาและความต้องการของเกษตรกร ด้านการถ่ายทอดความรู้ด้านการพัฒนาที่ดิน ด้านการเป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดินประจำศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ด้านการจัดทำศูนย์บริการงานพัฒนาที่ดินประจำตำบล ด้านการปฏิบัติงานคลินิกเคลื่อนที่ ด้านการจัดทำแปลงสาธิตจุดเรียนรู้การพัฒนาที่ดินประจำตำบล และด้านการรายงานผลการปฏิบัติงาน นั่นคือถ้าแหล่งและระดับความรู้ที่ได้รับเพิ่มเติมนอกเหนือจากการฝึกอบรมเพิ่มขึ้นทำให้การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดินของหมอดินอาสาประจำตำบลเพิ่มขึ้นตามไปด้วยในภาพรวม ด้านการประสานงานและการประชาสัมพันธ์ ด้านการรวบรวมปัญหาและความต้องการของเกษตรกร ด้านการถ่ายทอดความรู้ด้านการพัฒนาที่ดิน ด้านการเป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดินประจำศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ด้านการจัดทำศูนย์บริการงานพัฒนาที่ดินประจำตำบล ด้านการปฏิบัติงานคลินิกเคลื่อนที่ ด้านการจัดทำแปลงสาธิตจุดเรียนรู้การพัฒนาที่ดินประจำตำบล และด้านการรายงานผลการปฏิบัติงาน

5) *ระดับแรงจูงใจในการมีส่วนร่วม* มีความเกี่ยวข้องในเชิงลบกับการมีส่วนร่วมในภาพรวม ด้านการประสานงานและการประชาสัมพันธ์ ด้านการรวบรวมปัญหาและความต้องการของเกษตรกร ด้านการถ่ายทอดความรู้ด้านการพัฒนาที่ดิน ด้านการเป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดินประจำศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ด้านการจัดทำศูนย์บริการงานพัฒนาที่ดินประจำตำบล ด้านการปฏิบัติงานคลินิกเคลื่อนที่ ด้านการจัดทำแปลงสาธิตจุดเรียนรู้การพัฒนาที่ดินประจำตำบล และด้านการรายงานผลการปฏิบัติงาน นั่นคือถ้าระดับแรงจูงใจในการมีส่วนร่วมเพิ่มขึ้นทำให้การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดินของหมอดินอาสาประจำตำบลลดลงในภาพรวม ด้านการประสานงานและการประชาสัมพันธ์ ด้านการรวบรวม

ปัญหาและความต้องการของเกษตรกร ด้านการถ่ายทอดความรู้ด้านการพัฒนาที่ดิน ด้านการเป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดินประจำศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ด้านการจัดทำศูนย์บริการงานพัฒนาที่ดินประจำตำบล ด้านการปฏิบัติงานคลินิกดินเคลื่อนที่ ด้านการจัดทำแปลงสาธิตจุดเรียนรู้การพัฒนาที่ดินประจำตำบล และด้านการรายงานผลการปฏิบัติงาน

1.4.4 ปัญหาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดินของหมอดิน

อาสาประจำตำบลในพื้นที่ของสำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 9 พบว่าการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดินของหมอดินอาสาประจำตำบล ยังไม่พบปัญหาในระดับมากที่สุดและมาก มีเพียงปัญหาในระดับปานกลาง 5 ประเด็น ได้แก่ ด้านการรวบรวมปัญหาและความต้องการของเกษตรกร ด้านการถ่ายทอดความรู้ด้านการพัฒนาที่ดินตามสภาพปัญหา ด้านการจัดทำศูนย์บริการงานพัฒนาที่ดินประจำตำบล ด้านการปฏิบัติงานคลินิกดินเคลื่อนที่ และด้านการรายงานผลการปฏิบัติงาน ทั้งนี้ในภาพรวมของปัญหาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดินของหมอดินอาสาประจำตำบลในพื้นที่ของสำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 9 มีในระดับปานกลาง

1.4.5 ข้อเสนอแนะ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดินของหมอดิน

อาสาประจำตำบลในพื้นที่ของสำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 9 พบว่าหมอดินอาสาประจำตำบลมีความต้องการได้รับการสนับสนุนปัจจัยในการดำเนินงานระดับมาก 5 ประเด็น ได้แก่ การไปศึกษาดูงานในแหล่งที่ประสบความสำเร็จ การฝึกอบรมความรู้เพิ่มเติม การสนับสนุนข้อมูลข่าวสารวิชาการ ด้านการพัฒนาที่ดินอย่างต่อเนื่อง การเพิ่มค่าตอบแทนในการร่วมดำเนินงาน และการสนับสนุนสารเร่ง พด.1-7 อย่างเพียงพอ ทั้งนี้ในภาพรวมข้อเสนอแนะของความ ต้องการได้รับการสนับสนุนในระดับมาก

2. การอภิปรายผล

การวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดินของหมอดินอาสาประจำตำบลในพื้นที่สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 9 สามารถอภิปรายประเด็นสำคัญได้ดังนี้

2.1 ปัจจัยทางสังคม เศรษฐกิจ และปัจจัยทางการปฏิบัติงาน

2.1.1 ปัจจัยทางสังคม จากการศึกษาพบว่าหมอดินอาสาประจำตำบล มีอายุเฉลี่ย 51.61 ปี ซึ่งอยู่ในวัยกำลังทำงาน ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา สถานภาพสมรสแล้ว มีภูมิลำเนาอยู่ในท้องถิ่นดั้งเดิม มีสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4.22 คน ส่วนมากมีตำแหน่งทางสังคม และเป็นสมาชิกกลุ่ม ทั้งนี้มีปัจจัยเกี่ยวกับ อายุ การศึกษา และการมีภูมิลำเนาอยู่ในท้องถิ่นและสอดคล้องกับคุณสมบัติตามที่กรมพัฒนาที่ดินกำหนดไว้ และสอดคล้องกับ กรณีศ เชื้อศิริถาวร

(2544:83) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่มของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร อำเภอกุดจับ จังหวัดอุบลราชธานี พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่มของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร คือ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส จำนวนแรงงานภายในครัวเรือน ผลตอบแทนที่ได้รับจากกลุ่ม รายได้ในภาคเกษตรกรรม รายได้นอกภาคเกษตรกรรม สถานภาพภายในกลุ่ม ระยะห่างจากบ้านถึงที่ทำการกลุ่ม และการเป็นสมาชิกกลุ่มอื่น

2.1.2 ปัจจัยทางเศรษฐกิจ จากการศึกษาพบว่าหมอดินอาสาประจำตำบล มีพื้นที่ทำการเกษตรเฉลี่ย 31.46 ไร่ อาชีพหลักคือ ทำนา โดยมีแรงงานในการประกอบอาชีพเฉลี่ย 3.45 คน มีรายได้ครัวเรือนเฉลี่ย 171,259.43 บาท รายจ่ายของครัวเรือน 108,733.14 บาท มีภาระหนี้สินเฉลี่ย 126,329.41 บาท ทั้งนี้เห็นได้ว่ารายได้เฉลี่ยของหมอดินอาสาประจำตำบล มากกว่ารายจ่ายเฉลี่ย รายได้ ภาระหนี้สิน มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Kanchanacitra (1976: 42) บัวพันธ์ พรคทิง และคณะ (2532: 86-87) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาของชาวบ้าน พบว่ารายได้เป็นตัวแปรที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่ม นอกจากนี้ผลการศึกษาของ ขวัญชัย วงศ์นิตกร (2532: 115) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของผู้อยู่อาศัยในเขตหมู่บ้านจัดสรรชานเมือง: ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านจัดสรรเทพประทาน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี พบว่าฐานะทางเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม

2.1.3 ปัจจัยทางการปฏิบัติงานของหมอดินอาสาประจำตำบล

1) **ประสบการณ์ในด้านการพัฒนาที่ดินของหมอดินอาสาประจำตำบล** จากการศึกษาพบว่า วิธีการที่เข้ามาเป็นหมอดินอาสาประจำตำบลส่วนใหญ่ สมัครเข้ามาด้วยตนเอง และหมอดินอาสาประจำหมู่บ้านเป็นผู้คัดเลือก ระยะเวลาที่หมอดินอาสาเริ่มปฏิบัติงานครั้งแรกจนถึงปัจจุบัน เป็นเวลาเฉลี่ย 5.42 ปี เท่ากับการมีประสบการณ์ด้านการปรับปรุงบำรุงดินและการอนุรักษ์ดินและน้ำ นอกจากนั้นยังดำเนินกิจกรรมด้านการพัฒนาที่ดินอย่างต่อเนื่อง และการได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติงานจากเจ้าหน้าที่ของสถานีพัฒนาที่ดิน รวมทั้งได้รับการฝึกอบรมหลักสูตรอื่น ๆ นอกเหนือจากหลักสูตรการพัฒนาหมอดินอาสาประจำตำบล และได้รับปัจจัยสนับสนุนในการดำเนินงานจากสถานีพัฒนาที่ดิน ทั้งนี้ทำให้หมอดินอาสาประจำตำบลเกิดการเรียนรู้ในกิจกรรมด้านการพัฒนาที่ดิน เกิดความชำนาญ จนมีความมั่นใจและมีส่วนร่วมในการดำเนินงานและทำหน้าที่หมอดินอาสาประจำตำบลมากยิ่งขึ้น

2) **แหล่งและระดับความรู้ที่ได้รับเพิ่มเติมจากการฝึกอบรม** โดยภาพรวมพบว่า ระดับความรู้ที่ได้รับจากแหล่งความรู้ที่นอกเหนือจากการฝึกอบรม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายละเอียดเกี่ยวกับแหล่งความรู้ที่ได้รับเพิ่มเติมในระดับมากที่สุด ได้รับจากเจ้าหน้าที่

ของภาครัฐ ได้แก่ เจ้าหน้าที่หน่วยพัฒนาที่ดิน เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรของหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งนี้แหล่งและระดับความรู้ที่ได้รับเพิ่มเติมเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดินของหมอดินอาสาประจำตำบลในเชิงบวก กล่าวคือ ถ้าหมอดินอาสาประจำตำบลได้รับความรู้เพิ่มเติมจากแหล่งต่าง ๆ เพิ่มขึ้น มีผลทำให้การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของหมอดินอาสาประจำตำบลเพิ่มมากขึ้นด้วย จึงควรมีการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับงานพัฒนาที่ดินในด้านต่าง ๆ ผ่านสื่อในหลายช่องทาง เพื่อเพิ่มทางเลือกในเรียนรู้ของหมอดินอาสาประจำตำบล โดยสื่อที่สำคัญในลำดับต้น ๆ คือ สื่อบุคคล ซึ่ง ได้แก่ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร หรือเจ้าหน้าที่หน่วยพัฒนาที่ดิน ที่มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ โดยการพูดคุย เยี่ยมเยียน ให้กำลังใจแก่บรรดาหมอดินอาสาทั้งหลาย จึงควรมีการดูแลและเพิ่มศักยภาพ ให้เจ้าหน้าที่เหล่านี้ มีความรู้ด้านวิชาการและความสามารถในการถ่ายทอดความรู้สู่หมอดินอาสา เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ และการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ อาจมีผลทำให้ระดับความรู้ที่หมอดินอาสาจะได้รับเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของหมอดินอาสาเพิ่มมากขึ้น สอดคล้องกับ สีน พันธุ์พินิจ (2543: 95) ศึกษากลยุทธ์การส่งเสริมการเกษตรตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับเกษตรกรรายย่อย ภาคตะวันตกของประเทศไทย รายงานว่าแหล่งความรู้ที่สำคัญของเกษตรกร คือ พ่อแม่ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร เพื่อนบ้าน และฟาร์มที่ประสบความสำเร็จ สำหรับประเด็นแหล่งและระดับความรู้ที่ได้รับเพิ่มเติมเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดิน สอดคล้องกับ ประภาพร ศรีสถิตย์ธรรม (2543: บทคัดย่อ) วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม ในเขตเทศบาลนคร จังหวัดนครราชสีมา พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในเชิงบวกของคณะกรรมการชุมชน ได้แก่ เพศ ตำแหน่ง การเป็นสมาชิกกลุ่มที่มีกิจกรรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม แหล่งและระดับความรู้ที่ได้รับเพิ่มเติมจากการฝึกอบรม การได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

3) *ความรู้ด้านการพัฒนาที่ดินของหมอดินอาสาประจำตำบล* จากการศึกษาพบว่า หมอดินอาสาประจำตำบลส่วนใหญ่ ร้อยละ 99.1 มีความรู้ด้านการพัฒนาที่ดิน โดยเฉพาะงานที่ปฏิบัติเกี่ยวข้องประจำ ได้แก่ ประเด็นการใช้ปุ๋ยพืชสดปรับปรุงบำรุงดิน การใช้ประโยชน์หญ้าแฝกในการป้องกันการชะล้างพังทลายของดิน และการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร ทั้งนี้แสดงให้เห็นว่า หมอดินอาสาประจำตำบลมีพื้นฐานความรู้ด้านการพัฒนาที่ดินซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงาน ส่วนความรู้ที่เป็นงานด้านเทคนิค เช่น การเก็บตัวอย่างดิน การวิเคราะห์ดิน การทำน้ำหมักสมุนไพร เป็นต้น หมอดินอาสาประจำตำบลค่อนข้างน้อยมีความรู้ด้านนี้ ทั้งนี้เพราะอาจเป็นสิ่งที่ยากเกินไปสำหรับหมอดินอาสาประจำตำบล ซึ่งส่วน

ใหญ่มีพื้นฐานความรู้ระดับชั้นประถมศึกษาเท่านั้น จึงควรมีการส่งเสริมความรู้ในด้านนี้ให้มากยิ่งขึ้น เนื่องจากการเก็บตัวอย่างดินและการวิเคราะห์ดินเป็นองค์ความรู้ที่สำคัญในการดำเนินงานพัฒนาที่ดิน

4) **ระดับแรงจูงใจต่อการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน** จากการศึกษาพบว่า หมอดินอาสาประจำตำบลมีแรงจูงใจระดับเห็นด้วยอย่างยิ่งต่อการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ทั้งนี้แสดงว่า หมอดินอาสาประจำตำบลให้ความสนใจต่อแรงจูงใจที่ทางกรมพัฒนาที่ดินจัดไว้

2.2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดินของหมอดินอาสาประจำตำบล

จากผลการศึกษาพบว่าหมอดินอาสาประจำตำบลมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดิน ดังนี้

2.2.1 **ด้านการประสานงานและการประชาสัมพันธ์** พบว่ามีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เพราะหมอดินอาสาประจำตำบล ตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในด้านการประสานงานและการประชาสัมพันธ์ และส่วนใหญ่หมอดินอาสาประจำตำบล มักมีบทบาท มีตำแหน่งทางสังคมและเป็นสมาชิกกลุ่มอื่น ๆ ทำให้มีการติดต่อสื่อสาร พบปะกับผู้นำและเกษตรกรในพื้นที่เป็นประจำ จึงช่วยเสริมในการมีส่วนร่วมดำเนินงานด้านการประสานงานและประชาสัมพันธ์ในระดับมาก

2.2.2 **ด้านการรวบรวมปัญหาและความต้องการของเกษตรกร** พบว่ามีส่วนร่วมเพียงระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าหมอดินอาสาประจำตำบลส่วนใหญ่ ปฏิบัติงานในพื้นที่ของตนเอง และมักมีตำแหน่งทางสังคมหลายตำแหน่ง ทำให้มีหน้าที่ความรับผิดชอบมาก จึงไม่มีเวลาในการสำรวจข้อมูลปัญหา จัดลำดับปัญหาและความต้องการ และการนำเสนอข้อมูลปัญหาทรัพยากรดินและน้ำของตำบลให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทราบเท่าที่ควร

2.2.3 **ด้านการถ่ายทอดความรู้ด้านการพัฒนาที่ดิน** พบว่ามีส่วนร่วมเพียงระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะหมอดินอาสาประจำตำบลส่วนใหญ่มักมีความรู้ด้านการประกอบอาชีพเป็นอย่างดี แต่ในด้านความรู้เกี่ยวกับเทคนิคยังมีไม่มากนัก จึงอาจส่งผลให้หมอดินอาสาประจำตำบลขาดความมั่นใจจึงไม่กล้าถ่ายทอดความรู้ โดยเกรงว่าจะไม่เป็นที่ยอมรับและนำเชื่อถือเท่ากับการที่เจ้าหน้าที่พัฒนาที่ดินเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้เอง และอาจมีผลมาจากเหตุผลทางด้านเวลา เนื่องจากไม่มีเวลาในการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมมากนัก เนื่องจากหมอดินอาสาประจำตำบลส่วนใหญ่ต้องใช้เวลาในการประกอบอาชีพส่วนตัว

2.2.4 **ด้านการเป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดินประจำศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล** พบว่า มีส่วนร่วมเพียงระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการ

อบหมายงานจากเจ้าหน้าที่ที่มีข้อจำกัดไม่ทั่วถึง ทำให้ขาดการประสานงานบูรณาการระหว่าง คณะกรรมการศูนย์บริการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลและสถานีพัฒนาที่ดิน

2.2.5 ด้านการจัดทำศูนย์บริการงานพัฒนาที่ดินประจำตำบล พบว่ามีส่วนร่วมในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะหมอดินอาสาประจำตำบลส่วนใหญ่ ตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ในการเป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดินด้านการให้บริการสนับสนุนเกี่ยวกับวิชาการและปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ในพื้นที่อย่างทั่วถึง นอกจากนี้การเป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดินในด้านนี้ ยังมีส่วนช่วยเสริมให้หมอดินอาสามีบทบาทและเป็นที่ยอมรับของเกษตรกรในตำบลมากขึ้น

2.2.6 ด้านการปฏิบัติงานคลินิกดินเคลื่อนที่ พบว่ามีส่วนร่วมเพียงระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการปฏิบัติงานคลินิกดินเคลื่อนที่ที่เป็นลักษณะงานเกี่ยวกับการเก็บตัวอย่างดิน เพื่อนำมาวิเคราะห์หาธาตุอาหารและให้คำแนะนำที่เหมาะสมตามค่าวิเคราะห์แก่เกษตรกร ซึ่งเป็นกิจกรรมในด้านเทคนิคเฉพาะที่มีความยุ่งยาก ทำให้หมอดินอาสาประจำตำบลซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร และมีระดับการศึกษาชั้นประถมศึกษา อาจเห็นว่าเป็นกิจกรรมที่ยุ่งยากเกินไป ทำให้การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมอยู่ในระดับปานกลาง

2.2.7 ด้านการจัดทำแปลงสาธิตจุดเรียนรู้การพัฒนาที่ดินประจำตำบล พบว่ามีส่วนร่วมในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะหมอดินอาสาประจำตำบลส่วนใหญ่ มีความรู้ด้านการพัฒนาที่ดินค่อนข้างดี ซึ่งเป็นผลอันเกิดจากประสบการณ์การดำเนินกิจกรรมด้านการพัฒนาที่ดินอย่างต่อเนื่อง และมีสิ่งที่ได้รับการสนับสนุนการปฏิบัติงานค่อนข้างดี ทำให้เกิดความมั่นใจในการจัดทำแปลงสาธิตกิจกรรมต่าง ๆ ด้านการพัฒนาที่ดิน เช่น สาธิตการผลิตและการใช้ปุ๋ยหมัก สาธิตการใช้ปุ๋ยพืชสด สาธิตการผลิตและการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำ ซึ่งกิจกรรมการสาธิตเหล่านี้เป็นงานที่ช่วยเสริมงานปกติในพื้นที่ของหมอดินอาสาประจำตำบลอยู่แล้ว จึงทำให้การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก

2.2.8 ด้านการรายงานผลการปฏิบัติงาน พบว่ามีส่วนร่วมเพียงระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะหมอดินอาสาประจำตำบลมีข้อจำกัดในการปฏิบัติงานรายงานผลแก่เจ้าหน้าที่ เช่น แบบฟอร์มยุ่งยาก การส่งรายงานผลปฏิบัติงานไม่สะดวกเพราะอยู่ในพื้นที่ชนบท ทำให้ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางมาส่งเอกสารยังสถานีพัฒนาที่ดิน ตลอดจนหมอดินอาสาประจำตำบลบางส่วนไม่เห็นความสำคัญเกี่ยวกับการรายงานผลการปฏิบัติงาน จึงควรมีการทบทวนบทบาทหน้าที่ของหมอดินอาสาประจำตำบลในด้านนี้ โดยอาจปรับเปลี่ยนช่องทางและวิธีการในการรายงานผล จัดทำแบบฟอร์มรายงานให้ง่ายและกะทัดรัด หรือถ้าเป็นไปได้ควรสร้างแรงจูงใจในการรายงานผลด้วย

เมื่อพิจารณาการมีส่วนร่วมของหมอดินอาสาประจำตำบล โดยภาพรวมพบว่า อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งมีหลายประเด็นที่ต้องทบทวนบทบาทหน้าที่ของหมอดินอาสาประจำตำบลและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อพัฒนาให้ระดับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดินของหมอดินอาสาประจำตำบลเพิ่มมากขึ้น เช่น ด้านการรวบรวมปัญหาและความต้องการของเกษตรกร ด้านการถ่ายทอดความรู้ด้านการพัฒนาที่ดิน ด้านการเป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดิน ประจำศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ด้านการปฏิบัติงานคลินิกดินเคลื่อนที่ และด้านการรายงานผลการปฏิบัติงาน

2.3 ความต้องการได้รับการสนับสนุนในการดำเนินงานการพัฒนาที่ดิน

จากผลการศึกษาโดยภาพรวมพบว่าหมอดินอาสาประจำตำบลมีความต้องการได้รับความสนับสนุนปัจจัยในการดำเนินงานอยู่ในระดับมากได้แก่ การสนับสนุนสารเร่ง พด. 1-7 อย่างเพียงพอ การสนับสนุนข้อมูลทางวิชาการด้านการพัฒนาที่ดินอย่างต่อเนื่อง การเพิ่มค่าตอบแทนในการดำเนินงาน การฝึกอบรมความรู้เพิ่มเติม และการไปศึกษาดูงานในแหล่งที่ประสบความสำเร็จ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า หมอดินอาสาประจำตำบลส่วนมากมีความต้องการได้รับการสนับสนุนด้านความรู้ ไม่ว่าจะเป็นโดยวิธีการอบรมเพิ่มเติมความรู้ การศึกษาดูงาน และการสนับสนุนข้อมูลข่าวสารวิชาการอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้หมอดินอาสาประจำตำบลอาจมองเห็นความสำคัญและประโยชน์จากการได้รับความรู้ที่จะนำไปใช้ในการดำเนินงานและเผยแพร่งานด้านพัฒนาที่ดิน เพื่อนำไปสู่การยอมรับมากยิ่งขึ้น นอกจากนั้นสิ่งที่หมอดินอาสาประจำตำบลต้องการการสนับสนุนอีกประเด็น ได้แก่ การเพิ่มค่าตอบแทนในการดำเนินงานให้คุ้มค่า เนื่องจากราคาปัจจัยต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้นและค่าครองชีพสูงขึ้น ดังนั้นการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน จึงควรมีผลตอบแทนที่คุ้มค่ากับเวลาในการประกอบอาชีพประจำที่สูญเสียไป

2.4 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดินของหมอดินอาสาประจำตำบลในพื้นที่สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 9

มีประเด็นที่นำมาอภิปรายดังนี้

2.4.1 รายได้ของครัวเรือนหมอดินอาสาประจำตำบล จากการศึกษาพบว่ารายได้ของครัวเรือนหมอดินอาสาประจำตำบล มีความเกี่ยวข้องในเชิงบวกกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดินใน 3 ด้าน ได้แก่ ภาพรวม ด้านการประสานงานและการประชาสัมพันธ์ และด้านการเป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดินประจำศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ทั้งนี้แสดงว่ารายได้ของครัวเรือนหมอดินอาสาประจำตำบลที่มีมากขึ้น มีความเกี่ยวข้องในทิศทางเดียวกันกับการมีส่วนร่วมดำเนินงานพัฒนาที่ดิน ส่งผลให้การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดินมากขึ้น เนื่องจากหมอดินอาสาประจำตำบลที่มีรายได้มาก ส่งผลให้ฐานะ

ทางเศรษฐกิจของครอบครัว ทำให้ไม่ต้องกังวลเกี่ยวกับการประกอบอาชีพเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัวมากนัก จึงมีเวลาในการดำเนินกิจกรรมด้านการพัฒนาที่ดินมากขึ้น ทำให้ระดับการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมด้านการพัฒนาที่ดินของหมอดินอาสาประจำตำบลเพิ่มมากขึ้นด้วย สอดคล้องกับ ปราโมทย์ ขอดแก้ว (2544:70) ศึกษาการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในโครงการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดมุกดาหาร พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในโครงการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดมุกดาหาร ในเชิงบวก ได้แก่ รายได้ รายจ่าย และขนาดถือครองที่ดิน มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของเกษตรกร

2.4.2 ภาระหนี้สินของหมอดินอาสาประจำตำบล จากการศึกษาพบว่าภาระหนี้สินของหมอดินอาสาประจำตำบล มีความเกี่ยวข้องในเชิงลบกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดินใน 5 ด้าน ได้แก่ ภาพรวม ด้านการรวบรวมปัญหาและความต้องการของเกษตรกร ด้านการจัดทำศูนย์บริการงานพัฒนาที่ดิน ประจำตำบล ด้านการปฏิบัติงานคลินิกดินเคลื่อนที่ และด้านการรายงานผลการปฏิบัติงาน ซึ่งหมอดินอาสาประจำตำบลที่มีภาระหนี้สินมาก มีความเกี่ยวข้องในทิศทางตรงกันข้ามกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดิน คือมีส่วนร่วมน้อยลง เนื่องจากหมอดินอาสาประจำตำบลที่มีภาระหนี้สินมาก มีความจำเป็นต้องมีหน้าที่หารายได้เพื่อนำมาใช้หนี้ให้มากที่สุด ทำให้มีความมุ่งมั่นในการทำงานประกอบอาชีพเป็นหลัก จึงมักไม่ค่อยให้ความสนใจกับกิจกรรมของหมอดินอาสามากนัก ประกอบกับไม่ค่อยมีเวลาในการร่วมดำเนินกิจกรรมเท่าที่ควร เพราะต้องมุ่งหารายได้เพื่อลดภาระหนี้สิน ทำให้ระดับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของหมอดินอาสาประจำตำบลน้อยลง ซึ่งสอดคล้องกับ นางกาญจน์ บุรณรักษ์ (2531:91) ศึกษาคุณภาพชีวิตและการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติของชาวกะเหรี่ยง ในจังหวัดกาญจนบุรีและราชบุรี ภายใต้โครงการของกรมประชาสงเคราะห์ พบว่า ระดับการศึกษาและหนี้สิน มีความสัมพันธ์ทางลบกับการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ

2.4.3 ระยะเวลาในการปฏิบัติหน้าที่เป็นหมอดินอาสา จากการศึกษาพบว่า ระยะเวลาในการปฏิบัติหน้าที่เป็นหมอดินอาสา มีความเกี่ยวข้องในเชิงลบกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดินด้านการรวบรวมปัญหาและความต้องการของเกษตรกร ซึ่งหมอดินอาสาประจำตำบลที่มีระยะเวลาในการเป็นหมอดินอาสา มาก มีความเกี่ยวข้องในทิศทางตรงกันข้ามกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดินด้านการรวบรวมปัญหาและความต้องการของเกษตรกร คือมีส่วนร่วมน้อยลง ทั้งนี้เนื่องจากหมอดินอาสาประจำตำบลที่มีระยะเวลาในการเป็นหมอดินอาสา มาก มักมีประสบการณ์เกี่ยวกับงานพัฒนาที่ดินมาก เนื่องจากได้รับการฝึกอบรมและถ่ายทอดความรู้มานาน จนทำให้เกิดความรู้สึกเคยชิน ขาดความกระตือรือร้นในการดำเนินงาน จึงมักไม่

ค่อยให้ความสนใจกับกิจกรรมของหมอดินอาสามากขึ้น ทำให้ระดับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของหมอดินอาสาประจำตำบลน้อยลง ดังนั้นจึงควรมีการปรับกลยุทธ์ในการถ่ายทอดความรู้ให้กับหมอดินอาสาในรูปแบบที่แตกต่างจากเดิม โดยอาจจัดเป็นพิเศษเฉพาะด้านสำหรับหมอดินอาสาที่มีประสบการณ์และระยะเวลาที่เป็นหมอดินอาสามานาน

2.4.4 แหล่งและระดับความรู้ที่ได้รับเพิ่มเติมนอกเหนือจากการฝึกอบรม จากการศึกษาพบว่าแหล่งและระดับความรู้ที่ได้รับเพิ่มเติมนอกเหนือจากการฝึกอบรม มีความเกี่ยวข้องในเชิงบวกกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดินทั้ง 9 ด้าน ได้แก่ ภาพรวม ด้านการประสานงานและการประชาสัมพันธ์ ด้านการรวบรวมปัญหาและความต้องการของเกษตรกร ด้านการถ่ายทอดความรู้ด้านการพัฒนาที่ดิน ด้านการเป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดินประจำศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ด้านการจัดทำศูนย์บริการงานพัฒนาที่ดินประจำตำบล ด้านการปฏิบัติงานคลินิกดินเคลื่อนที่ ด้านการจัดทำแปลงสาธิตจุดเรียนรู้การพัฒนาที่ดินประจำตำบล และ ด้านการรายงานผลการปฏิบัติงาน ซึ่งแสดงว่าแหล่งและระดับความรู้ที่ได้รับเพิ่มเติมนอกเหนือจากการฝึกอบรมที่มากขึ้น มีความเกี่ยวข้องในทิศทางเดียวกันกับการมีส่วนร่วมดำเนินงานพัฒนาที่ดิน ส่งผลให้การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดินมากขึ้นด้วย ทั้งนี้เนื่องจากหมอดินอาสาประจำตำบลที่มีความสนใจ กระตือรือร้นชวนขอศึกษาค้นคว้าความรู้จากแหล่งสื่อสารต่าง ๆ มาก จึงมีประสบการณ์และความรู้มาก ส่งผลให้มีความมั่นใจในการร่วมกิจกรรมด้านต่าง ๆ ทำให้ระดับการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาที่ดินทุกด้านของหมอดินอาสาประจำตำบลเพิ่มมากขึ้นด้วย สอดคล้องกับ ประภาพร ศรีสถิตย์ธรรม (2543: บทคัดย่อ) พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมในเชิงบวก ได้แก่ แหล่งและระดับความรู้ที่ได้รับเพิ่มเติมจากการฝึกอบรม จึงควรมีการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับงานพัฒนาที่ดินในด้านต่าง ๆ ผ่านสื่อในหลายช่องทาง เพื่อเพิ่มทางเลือกในการเรียนรู้ของหมอดินอาสาประจำตำบล โดยสื่อที่สำคัญ คือ สื่อบุคคล ซึ่งได้แก่ เจ้าหน้าที่หน่วยพัฒนาที่ดิน ที่มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ โดยวิธีการพูดคุย เยี่ยมเยียน ให้กำลังใจแก่บรรดาหมอดินอาสาทั้งหลาย จึงควรมีการดูแลและเพิ่มศักยภาพให้เจ้าหน้าที่เหล่านี้ มีความรู้ด้านวิชาการและความสามารถในการถ่ายทอดความรู้สู่หมอดินอาสา เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ และการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ อันอาจมีผลทำให้หมอดินอาสาได้รับระดับความรู้เพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของหมอดินอาสาในระดับเพิ่มมากขึ้นด้วย

2.4.5 ระดับแรงจูงใจในการมีส่วนร่วมดำเนินงาน จากการศึกษาพบว่าระดับแรงจูงใจในการมีส่วนร่วมดำเนินงาน มีความเกี่ยวข้องในเชิงลบกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดินทั้ง 9 ด้าน ได้แก่ ภาพรวม ด้านการประสานงานและการประชาสัมพันธ์ ด้าน

การรวบรวมปัญหาและความต้องการของเกษตรกร ด้านการถ่ายทอดความรู้ด้านการพัฒนาที่ดิน ด้านการเป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดินประจำศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ประจำตำบล ด้านการจัดทำศูนย์บริการงานพัฒนาที่ดินประจำตำบล ด้านการปฏิบัติงานคลินิกดินเคลื่อนที่ ด้านการจัดทำแปลงสาธิตจุดเรียนรู้การพัฒนาที่ดินประจำตำบล และด้านการรายงานผลการปฏิบัติงาน ซึ่งแสดงว่า ระดับแรงจูงใจในการมีส่วนร่วมดำเนินงานมีมากขึ้นยังมีความเกี่ยวข้องในทิศทางตรงกันข้ามกับการมีส่วนร่วมดำเนินงานพัฒนาที่ดิน ส่งผลให้การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดินลดลง ทั้งนี้เนื่องจากหมอดินอาสาประจำตำบลส่วนใหญ่ มักได้รับแรงจูงใจจากกรมพัฒนาที่ดินในลักษณะของ ความภูมิใจ การยอมรับจากสังคม และการได้รับปัจจัยการผลิตของกรมพัฒนาที่ดินเป็นหลัก ซึ่งปัจจัยการผลิต เช่น สารเร่ง พด. เมล็ดพันธุ์พืช เป็นต้นนั้น เป็นแรงจูงใจเดิม ๆ อาจมีผลทำให้หมอดินอาสาประจำตำบลขาดความกระตือรือร้น เนื่องจากเห็นว่า เมื่อมีส่วนร่วมหรือไม่มีส่วนร่วมก็สามารถรับปัจจัยเหล่านี้ได้เหมือนกัน มีผลทำให้การมีส่วนร่วมลดลง ซึ่งขัดแย้งกับ นิยม วิเศษศรี (2521: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องความพึงพอใจในการทำงานของข้าราชการส่วนจังหวัด ตำแหน่งครูเขตการศึกษา 9 กล่าวว่า ถ้าคนเรามีความรู้สึกรักหรือทัศนคติที่ดีต่อการทำงานในทางบวก จะมีผลให้เกิดความพึงพอใจในการทำงาน มีการเสียสละ อุทิศแรงกายแรงใจ และสติปัญญาในการทำงาน จึงควรมีการทบทวนในประเด็นนี้ โดยมีการสร้างแรงจูงใจใหม่ที่มีคุณค่า ทั้งด้านวัตถุหรือด้านจิตใจ เพิ่มมากขึ้น เพื่อจูงใจให้หมอดินอาสาประจำตำบลมีส่วนร่วมในการดำเนินงานมากขึ้น

3. ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะการวิจัย ดังนี้

3.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

3.1.1 การช่วยเหลือหมอดินอาสาประจำตำบลด้านหนี้สิน จากการศึกษาพบว่า หนี้สินมีความสัมพันธ์เชิงลบกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดินของหมอดินอาสาประจำตำบล ภาวะหนี้สินอาจเกิดจากการกู้ยืมเงินมาลงทุนในกิจกรรมด้านการเกษตรเพื่อขยายกิจการของหมอดินอาสาประจำตำบล จึงทำให้มีความกระตือรือร้นในการทำงานประกอบอาชีพประจำ ทำให้การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดินอาจลดลง ดังนั้นควรพิจารณาแนวทางช่วยเหลือเรื่องหนี้สินของหมอดินอาสาประจำตำบล เช่น การส่งเสริมการผลิตเมล็ดพันธุ์พืช ปรับปรุงบำรุงดินเพื่อจำหน่าย การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชนิดต่าง ๆ เพื่อจำหน่าย โดยใช้องค์ความรู้จากกรมพัฒนาที่ดิน เพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับหมอดินอาสาประจำตำบลอย่างจริงจัง

3.1.2 การสร้างแรงจูงใจ จากการศึกษาพบว่าระดับแรงจูงใจในการมีส่วนร่วมดำเนินงาน มีความเกี่ยวข้องเชิงลบกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดิน ที่ผ่านมา แรงจูงใจในการมีส่วนร่วมของกรมพัฒนาที่ดินมักเป็นการสนับสนุนปัจจัยการผลิตเป็นส่วนใหญ่ อาจทำให้หมอดินอาสาประจำตำบล มักไม่ค่อยเห็นคุณค่าและความสำคัญมากนัก จึงควรมีการสร้างแรงจูงใจใหม่ ที่มีคุณค่าและเป็นที่ต้องการของสมาชิกหมอดินอาสา โดยอาจเป็นแรงจูงใจด้านวัตถุหรือด้านจิตใจ เช่น การเพิ่มค่าตอบแทนในการมีส่วนร่วมดำเนินงาน เพื่อให้ค้ำค่าเพิ่มมากขึ้นเพื่อจูงใจให้หมอดินอาสาประจำตำบลมีส่วนร่วมในการดำเนินงานมากขึ้น

3.1.3 การส่งเสริมและพัฒนาด้านการศึกษาเรียนรู้ของหมอดินอาสาประจำตำบล จากการศึกษาพบว่าแหล่งและระดับความรู้ที่ได้รับเพิ่มเติมนอกเหนือจากการฝึกอบรม มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดินในเชิงบวก จะเห็นได้ว่าหมอดินอาสาประจำตำบลส่วนใหญ่มีความสนใจและมีความต้องการความรู้เพื่อนำไปประกอบการดำเนินกิจกรรมและการถ่ายทอดความรู้ จึงควรมีการสนับสนุนและส่งเสริมให้หมอดินอาสาประจำตำบล มีการเข้าถึงแหล่งความรู้ได้มากยิ่งขึ้น โดยอาจจะจัดทำจดหมายข่าวหมอดินอาสาประจำตำบลส่งถึงหมอดินอาสาให้ถี่ยิ่งขึ้น หรือเป็นตัวกลางในการประสานให้หมอดินอาสาประจำตำบลมีโอกาสในการศึกษาหาความรู้จากแหล่งที่หมอดินอาสาประจำตำบลมีความสนใจเพิ่มเติม อาจเป็นลักษณะการศึกษาดูงานในศูนย์เรียนรู้ที่ประสบความสำเร็จ การเข้าเรียนหลักสูตรระยะสั้นเฉพาะด้านจากสถาบันการศึกษาในท้องถิ่น เพื่อเสริมความรู้ และจูงใจให้หมอดินอาสาประจำตำบลมีส่วนร่วมในการดำเนินงานมากขึ้น

3.1.4 การสนับสนุนปัจจัยการผลิตและวัสดุอุปกรณ์ในการดำเนินงาน ควรมีการสนับสนุนแต่พอสมควรและเท่าที่จำเป็น แต่ควรปลูกจิตสำนึกและเพิ่มขีดความสามารถในการพึ่งพาตนเองของหมอดินอาสาประจำตำบลในการดำเนินกิจกรรมพัฒนาที่ดิน เช่น การจัดตั้งธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชปุ๋ยสด กลุ่มเกษตรกรลดการใช้สารเคมีจากการใช้ผลิตภัณฑ์ของกรมพัฒนาที่ดิน เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการพึ่งพาตนเอง และสร้างความเข้มแข็งให้กับตนเองและชุมชนเกษตรกรต่อไป

3.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

3.2.1 ควรมีการวิจัยในเรื่องปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาที่ดินของหมอดินอาสาประจำตำบลในพื้นที่เขตอื่น ๆ เพื่อเปรียบเทียบกับผลการวิจัยครั้งนี้

3.2.2 ควรมีการศึกษาการบริหารเครือข่ายของหมอดินอาสาและกลุ่มกิจกรรมที่ดำเนินงานด้านการพัฒนาที่ดิน ทั้งในด้านหน่วยงาน เจ้าหน้าที่และหมอดินอาสา เพื่อทราบปัญหา

ในการดำเนินงาน เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขกระบวนการทำงานและการมีส่วนร่วมให้มีประสิทธิภาพ
ต่อไป